

Leesrapport door Ralph Aarnout, met steun van het Nederlands Letterenfonds

Titel: *Der traurige Gast*

Auteur: Matthias Nawrat

Land van herkomst: Duitsland

Oorspronkelijke uitgeverij: Rowohlt

Jaar van uitgave: 2019

Aantal pagina's: 300

Bijzonderheden: bekroond met de Literatuurprijs van Europese Unie 2020

Auteur

Matthias Nawrat (1979) werd geboren in het Poolse Opole en verhuisde op tienjarige leeftijd met zijn ouders naar het Duitse Bamberg. Hij studeerde biologie in Freiburg en Heidelberg en creative writing in het Zwitserse Biel. Hij publiceerde tot dusverre vijf romans, die stuk voor stuk met prijzen en lovende recensies werden overladen. Samen met o.a. Saša Stanišić behoort hij tot de club auteurs met niet-Duitse roots die momenteel een belangrijke plaats innemen in de Duitse literaire wereld. Of zelfs: die de voorhoede van de Duitse letteren vormen. Hun thematiek is urgent en uit hun kritische houding ten aanzien van de romanvorm spreekt grote ambitie.

Oeuvre

Nawrats semi-autobiografische debuut *Wir zwei allein* (2012), over een gesjeesde student die op zoek is naar de liefde, leverde hem de Adelbert von Chamisso-prijs op. Zijn tweede roman, *Unternehmer* (2014, genomineerd voor o.a. de Buchpreis) gaat over een meisje dat in een niet nader aangeduide postapocalyptische tijd samen met haar vader en haar broer in verlaten dorpen en steden op zoek is naar verkoopbare grondstoffen. In de schelmenroman *Die vielen Tode unseres Opa Jurek* (2015) schetst Nawrat de twintigste-eeuwse geschiedenis van zijn geboorteland Polen aan de hand van de ervaringen van zijn grootvader, in de oorlog dwangarbeider in Auschwitz. Deze ambitieuze roman, en wonderlijk genoeg ook hilarische roman leverde hem o.m. de Döblin-medaille en de Bremer Literaturpreis op. Zijn vierde roman, *Der traurige Gast* (2019), hieronder nader besproken, werd onderscheiden met o.m. de European Union Prize for Literature 2020. Nawrats meest recente roman, *Reise*

nach Maine (2021), is een tragikomisch verhaal over een moeder en een zoon die samen op reis gaan, maar die niet in staat lijken iets mee te maken, of zelfs maar contact met elkaar te maken.

Verwantschap

De vele verschillende romanvormen die Nawrat tot dusverre heeft gehanteerd illustreren zijn rusteloze, ambitieuze streven om steeds nieuwe stemmen te vertolken en nieuwe perspectieven te verkennen. De constante in zijn oeuvre is zijn afkeer van objectiverend schrijven: in alle boeken staat de vorm van de vertelling ter discussie. Nawrat doet alles om zijn kijk op de wereld te verruimen, om voorbij “het egoïsme van de schrijver” te komen, zoals hij het zelf formuleert. Hij noemt auteurs als W.G. Sebald, Rachel Cusk en Svetlana Alexijevitsj als geestverwanten, en ziet zichzelf niet zozeer als een Duits, als wel als een Europees schrijver.

Samenvatting

In *Der traurige Gast* is een naamloze ik-verteller, een Pools-Duitse schrijver die drie romans heeft gepubliceerd, onderweg in het Berlijn van 2016. Hij maakt alledaagse dingen mee: een etentje in een Pools restaurant, een bezoek aan de kapper en de bibliotheek, hij houdt een lezing, neemt een bijbaantje als pompbediende, et cetera. Het lijkt alsof je dagboek aantekeningen zit te lezen, zij het van iemand die zichzelf onbelangrijk vindt. De achtergrond, het gevoelsleven, de wensen en verlangens van de ik-persoon blijven schimmig. En toch leer je hem kennen. De details waar zijn oog op valt en de precisie waarmee hij de uitspraken en het gedrag van passanten beschrijft, zeggen alles over hem. Zo slaat Nawrat twee vliegen in één klap: hij schetst de levens van een hele rits stadsbewoners, plus – indirect – de psyche van zijn hoofdpersonage.

Niet dat hij werkelijk van plan is zijn huis te laten verbouwen, maar aan het begin van het boek brengt de ik-figuur enkele bezoeken aan een architecte. Hij brengt foto's en plattegronden van zijn huis mee en vertelt dat de indeling van het huis misschien beter kan. Al gauw blijkt dat de architecte meer behoefte heeft om over haar leven te vertellen dan bouwtekeningen te maken. Ze blijkt uit dezelfde streek uit Polen afkomstig als de ik-figuur en woont al decennia in Berlijn, maar haar leven lijkt er nooit echt begonnen te zijn. Ze leeft alleen, komt haar huis nauwelijks uit en blijkt ook weinig voor elkaar te hebben gekregen als architecte. De

ik-figuur laat haar haar verhalen vertellen, over haar ongeluk in de liefde, haar vlucht uit Polen en haar strijd met haar huurbaas, en onthoudt zich van een oordeel. Als hij op een dag onaangekondigd langskomt om een stuk taart te brengen, blijkt dat de architecte zich heeft opgehangen. Haar huis wordt leeggehaald.

Volgens dit patroon beschrijft Nawrat meer ontmoetingen. Hij laat voorbijgangers tegen zijn ik-figuur aanpraten en laat hem deze gesprekken min of meer onaangedaan registreren. De kapper, een man uit het publiek bij een lezing, een jongen in het portiek van zijn flat, een oud-studiegenoot. Het zijn stuk voor stuk passanten, mensen die hij niet of nauwelijks kent die zijn leven lijken te bepalen. Over de vrouw, de vrienden en de familie van de ik-persoon kom je eigenlijk niets te weten. Het tekent de sfeer van de roman: een stad is een verzameling passanten, onder wie veel migranten: mensen die langs elkaar heen leven, ieder voor zich op weg naar een ander leven.

Thematiek

Maar meer nog dan een portret van een of meer personages is *Der traurige Gast* een portret van Berlijn in tijden waarin grote aantallen mensen op de vlucht zijn, en waarin de grenzen van Europa vervagen. De vraag die steeds wordt opgeroepen, is: wanneer ben je ergens thuis?

Opmerkelijk in deze roman is de aandacht voor architectuur: de huizen waarin mensen wonen, de tijdelijke onderkomens van migranten, de solide huisvesting van de gegoede klasse: de stad als gelaagd architectonisch geheel, waarin je de geschiedenis van de stad, en de wensen en verlangens van haar inwoners kunt ontleden. Het onbestemde verlangen van de ik-figuur om zijn huis te verbouwen illustreert de menselijke behoefte om zich ergens te vestigen, ergens wortel te schieten. Maar hoe is dat mogelijk in een samenleving die aan zoveel verandering onderhevig is? Het is veelbetekenend dat Nawrat een architecte opvoert die haar eigen wijk niet wenst te verlaten: de snelheid waarmee de stad verandert kan ze niet aan.

Actualiteit

Een belangrijke gebeurtenis, op tweederde van het boek, is de aanslag op Breitscheidplatz die in 2016 daadwerkelijk heeft plaatsgevonden en waarbij een aanslagpleger met een gestolen

vrachtwagen op een mensenmenigte inreed. Nawrat beschrijft de onrust die zijn ik-figuur voelt wanneer hij het nieuws over de aanslag volgt, de angst die hem in zijn greep krijgt als hij in de dagen na de aanslag door de stad loopt. Als hij de beschutting van zijn huis verlaat, bereikt de vervreemding die hij eerder ook al voelde een hoogtepunt. Nawrat brengt geen vernieuwende inzichten in de menselijke reactie op een terroristische daad, maar de nauwgezetheid waarmee hij de afstand tussen zijn ik-figuur en de voorbijgangers in de stad beschrijft is indrukwekkend: de stad is een onherbergzaam oord, de mens een angstig, schrikachtig wezen.

Humor

De thematiek mag zwaar klinken, toch is *Der traurige Gast* zeker geen loodzware roman. Scènes waarin personages op haast Reviaanse wijze langs elkaar heen praten pakken regelmatig droogkomisch uit. De kracht van Nawrats stijl zit in de nauwgezetheid en de herhaling: de ik-figuur geeft weinig tot niets over zichzelf prijs, krijgt van buitenstaanders steeds dezelfde vragen (wat doe je voor de kost, wat voor boeken schrijf je dan, heb je kinderen), reageert daar keer op keer zeer beknopt op, en krijgt “als dank” hele levensverhalen over zich uitgestort. De vraag naar iemands beroep of huwelijksstatus is voor veel passanten een aanleiding om zelf aan het woord te komen. De vervreemding is levensgroot, maar ook komisch: mensen zijn aandoenlijk in hun onvermogen contact te maken.

Belang

Waarom het belangrijk is dat het Nederlandse publiek kennis neemt van dit boek? Als gezegd: Matthias Nawrat is een prominent vertegenwoordiger van een belangrijke literaire groepering in Duitsland. Samen met auteurs als Saša Stanišić en Natascha Wodin verbreedt hij het perspectief op de Duitse samenleving en literatuur, en trekt hij veel aandacht in de (serieuzere) pers. Deze groep auteurs blaast alle grenzen op en schildert Duitsland nadrukkelijk af als een immigratieland dat nauw met heel Europa verweven is. Daarmee is deze groep bepalend voor het Duitse, en wat mij betreft het Europese, zelfbeeld.

In tijden van aanhoudende vluchtelingenstromen en aanhoudende woningnood, ook in Nederland, is het goed om te reflecteren op de richting waarin de samenleving zich ontwikkelt. Matthias Nawrat

toont ons Berlijn als een stad vol dolende zielen, van overal vandaan, op zoek naar een plek waar ze zich geborgen kunnen voelen. Nawrat wil de blik van zijn lezer verbreden, en doet dat door de thema's die hij aansnijdt en de personages die hij opvoert, maar vooral ook door de bijzondere manier waarop hij zijn ik-figuur ten tonele voert. Het is er wel, dat ik, maar wordt pas duidelijk in contrast met toevallige passanten.

Ik ken geen andere roman waarin tegelijk zo weinig overblijft van de ik-figuur, die je toch op een heel intieme manier leert kennen, en waarin zo'n indringend beeld wordt geschetst van Duitsland als immigratieland. Of: van Europa als immigratiecontinent. *Der traurige Gast* is in alle bescheidenheid een zeer indrukwekkend en ambitieus boek dat ik heel veel Nederlandse lezers toewens.

Rotterdam, november 2021